

## Doktoritöö sloveeni lühifolkloori esteetilisest struktuurist



Saša Babič. Piret Voolaiu foto 2012.

Eesti Kirjandusmuuseumi ja Sloveenia Etnoloogia Instituudi folkloristide ühistöö on viimasel kümnendil olnud tihe, seetõttu on mõistetav huvi ka iga edusammu vastu, mille partnerasutuse kolleegid astuvad. 18. detsembril kaitses Sloveenia Etnoloogia Instituudi noorema põlvkonna folklorist Saša Babič Ljubljana ülikooli slovenistika osakonnas doktoriväitekirja *Estetska struktura slovenskih folklornih obrazcev v časovnem preseku z vidika slovstvene folkloristike* (Sloveeni rahvaluule lühivormide esteetilise struktuuri ajaline läbilõige rahvaluuleteaduse vaatepunktist). Töö juhendaja on eesti folkloristidele tuntud sloveenia folklorist, professor Marija Stanonik, retsensent Sloveenia fraseoloog, professor Erika Kržišnik.

Sissejuhatavas peatükis esitab autor üksikasjaliku ülevaate töösse puutuvast folkloristlikust kirjandusest, kasutatud meetodid on seotud peaaasjalikult parömioloogia-, lingvistilise antropoloogia ja etnolingvistika (nt Ljubljana koolkonna)

teooriatega. Suurt rõhku on pandud arhiivimaterjali klassifikatsiooni ja analüüsi tutvustamisele. Väitekirja keskmes on eelkõige poeetilised folkloori lühizänrid: tööga seotud (tööle innustavad) hüüded, tervitused, vägisõnad ja vandeformelid, ütlushed (vanasõnad ja kõnekäänud), mõistatused, loitsud (ravi- ja palvesõnad).

Teises peatükis on põhitähelepanu lühivormide kogumise ja uurimise ajalool, analüüsiv ainekogu hõlmab tekste alates protestantismi tulekust tänapäevani.

Kolmas peatükk käsitleb esteetika mõistet kõigepealt filosoofilisest vaatepunktist, seejärel on kirjeldatud esteetilist vaatepunkti varasemas sloveeni folklooris ja folkloristikas. Kolmes eraldiseisvas alapeatükis tutvustab autor Praha strukturalistliku koolkonna esindaja Jan Mukařovský, Tartu-Moskva semiootika koolkonna rajaja Juri Lotmani ja Saksa retseptsiooniteoreetiku Hans Robert Jaussi panust esteetika teaduslikku mõtestamisse.

Neljandas peatükis lahkab Saša Babič esteetika väljendusi folkloori tekstilisel (sh poeetilised kõnekujundid), tekstuuriisel (sh keelespetsiifilised foneemid ja morfeemid, riim) ja kontekstilisel tasandil.

Viies peatükk kui töö kõige olulisem osa on lühivormide analüüs, milles autor lähtub väikevormide rollist poeetilises folklooris<sup>1</sup> ja nende kohast folklooriaktis. Arvestades, et folklooriakt toimub teatud ajaraamis, mis ümbritseb pikemaid folkloorizänreid, on väitekirjas esitatud uus mõiste *folkloorihetk* (*folkloorni trenutek*) kui lühemate vormide

analüüsis sobivaim. Folkloorihetk säilitab kõik folklooriakti (teksti, tekstuuri ja kontekstiga seotud) dimensioonid. Lühivormide analüüs viitab ühtlasi vajadusele esitada lühemate rituaalsete vormide kategooriad, mille hulgas on ka tervendamissõnad ja palved.

Autor analüüsib esteetilisi funktsioone iga folkloorivormi puhul eraldi ja analüüsi on kaasatud peale iga allvormi detailsete selgituste ka igale vormile eriomased funktsionaalsed karakteristikud. Tööhüüetest on valdav osa (nt *Juurde-juurde!*, *Hoogu-hoogu!*) suunatud kaaslaste innustamisele, nt onomatopoeetiliste karjasehüüete eesmärk on olnud vajadus tõmmata loomade tähelepanu. Tervitustes tulevad arvesse sotsiokultuurilised tegurid, tervitus valitakse vastavalt kohtumise stiilile (ametlik või mitteametlik), familiaarsuse tasanditele (nt kas tervitatakse kõrgemal või samaväärsel positsioonil asuvat isikut). Omaette alapeatükis analüüsitakse vägisõnu ja vandeformeleid, mille 15. sajandisse ulatuv ainekiht pärineb eri formaadis sõnavõttudest ja süüdistuskõnedest ja hilisemast empiirikast nt tänapäeva tänavavestlustest, kirjandusteostest, meediatekstidest ja grafitist. Selle allvormiga väljendatakse verbaalset agressiivsust ja mis on tavapärast laetud negatiivsete kogemuste ja emotsioonidega ja mille eesmärk (isegi kui tegemist on pelgalt täitesõnadega) on tihti peale seotud pingete maandamisega. Sageli on söimuvormeliste (sotsiaalsed tabud, etnilised ja rassilised märkused, vulgaarsläng) esteetiliselt kujundiloomes kasutatud eufemismi. Kahtlemata üks olulisemaid rahvaluule lühivorme Sloveenias on vanasõnad, millel on sügavama filosoofilise väljenduslaadi tõttu ka sotsiaalne staatus. Sloveeni vanasõnade sagedasemad esteetilised funktsioonid on kõne ilustamine, tähelepanu tõmbamine, tõsiseltvõetavuse ja autoriteedi saavutamine, peamiste stiilivõtetenähtetena on nimetatud alliteratsiooni, riimi, parallelismi, ellipsi, personifikatsiooni, hüperbooli, paradoksi ja metafoori. Mõistatuste esteetiline analüüs lähtub töös (klassikalisest) metafoorsest rahvamõistatustest, mille põhiteemad on ammutatud ümbritsevast keskkonnast: igapäevane toit, tööriistad, loodusnähtused, loomad, kirik ja usk... Nn pärisõnastatuste kõrval on töös käsitletud põhjalikumalt ka muid alaliike, nt naljaküsimusi, tarkuseküsimusi ja vastassoo stimuleerimisele suunatud seksuaalmõistatust (vormilt pärisõnastatused, milles kasutatud kujund viitab intiimsele kehaosale või seksuaaltoimingule, kuid vastus on süütu). Sloveeni lühiloitsude ja palvesõnade analüüsimisel on esiplaanil nende vormide lahutamatu seos rahvausundiga, rituaalsete lühivormide omapärana on nimetatud tekstilist püsivust ja väiksemat varieeruvust, mis on taganud kaitsvate palvetekstide suhtelise muutumatuse sajandite vältel.

Kuuendas peatükis keskendub autor sloveeni lühivormide uutele tänapäevastele funktsioonidele, nt naljasaamise kui ka reklaami eesmärgid ja võimalike uute rituaalsete folkloorivormide määratlemine demonstreerivad folkloori väikevormide jätkuvat populaarsust ja kasutusala avarumist tänapäeval.

Kokkuvõttes peatükis järeldab autor, et võrreldes pikemate folkloorižanritega ise loomustab kogu sloveeni lühivormilist sõnaloomingut suurem stabiilsus, millele aitavad kaasa stiilivõtted (rütm, riim, vorm ja sõnavara). Universaalseim võte näib kõikides vaatlusalustes vormides olevat kordamine nii sõna kui ka lause tasandil, kordus on võtmeelement ühtlase tempoga žanrites (loitsud, palved), aga ka ekspressiivsuse suurendaja (nt vandesõnad). Doktoritöö üks põhjapanevamaid seisukohti: struktuurile keskendudes ei tohi ühegi alaliigi uurimisel alatähtsustada sotsiokultuurilist konteksti, mis mängib folkloori väikevormide esteetilise funktsiooni tajumises olulist rolli ja millest sõltub konkreetse struktuuri kasutamise asjakohasus, aeg ja koht. Saša Babič rõhutab, et tekstide esteetilise struktuuri mõistmiseks ei peaks analüüsima folkloori väikevorme

kui isoleeritud akte, vaid elu kommunikatiivset osa. Integraalne ja kõikehõlmav käsitlusviis nõuab iga eraldiseisva väikevormi põhjalikku uurimist.

Piret Voolaid

## Kommentaar

<sup>1</sup> Mõiste *folkloor* hõlmab Sloveenias nii vaimset kui ka ainelist rahvaloomingut. Väitekirjas on kasutatud termineid *slovstvena folklor* ('kirjanduslik folkloor') ja *slovstvena folkloristika* ('kirjanduslik folkloristika'), mille võttis kasutusele Marija Stanonik tekstilise folkloori kohta ja nt varasemate ebamääraste sloveenikeelsete terminite *tradicijsko folklor* ('traditsiooniline folkloor'), *ustno slovstvo* ('suuline folkloor') *folklor* ja *ljudsko slovstvo* ('rahvakirjandus') kõrvale ja asemele (M. Stanonik, *Teoretični oris slovstvene folklore*. Ljubljana: Založba ZRC, 2001).

## Doktoriväitekiri komi keele kohakäänete ruumisemantikast

27. detsembril 2012 kaitses Nikolay Kuznetsov Tartu ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudis doktoriväitekirja *Пространственная семантика местных падежей коми языка (когнитивный анализ)* (Komi keele kohakäänete ruumisemantika (kognitiivne analüüs), juhendaja dotsent Tõnu Seilenthal). Tööd oponeeris filoloogiakandidaat Galina Nekrassova (Sõktõvkar).

Kohasuhteid osutavad keeleüksused on hetkel üks uuritavamaid objekte lingvistikas. Eri keelte kohamarkerite semantikale on pühendatud palju uurimusi, rida käsitlusi on tehtud tüpoloogilises, kontrastiivses ja kognitiivses aspektis. Komi keele kohakäänete semantikast on samuti korduvalt uuritud (nt Jevgeni Guljajev, Galina Nekrassova, Marija Ussatšova), kuid kognitiivse keeleteaduse seisukohalt käsitletakse seda esmakordselt. See annab aluse pidada väitekirjas sõnastatud teaduslikku probleemi aktuaalseks. Uurimuse teema ei ole aktuaalne üksnes komi keeleteaduse seisukohalt, vaid permistika seisukohalt tervikuna, sest permi keelte grammatilist süsteemi ei ole seni kognitiivse lingvistika aspektist uuritud.

Väitekirja eesmärk on komi keele kohakäänete kohatähenduste kirjeldamine ja kognitiivne analüüs. Sellest eesmärgist lähtuvalt on uurimuse ülesanneteks komi keele kohakäänete rühmitamine; nende tähendussüsteemi sisestruktuuri esitamine kognitiivsete valdkondade maatriksina; kohakäänete kasutamise näitamine erinevates kohafunktsioonides; nende käsitlemine tsentri ja perifeeria seisukohast ning vastastikuste suhete kirjeldamine prototüüpsemate ja perifeersemate kasutusjuhtumite vahel; spetsiifilisemate kohatähenduste analüüs nende kategooriaalse kuuluvuse seisukohast.

Alapeatükis "Kääne" seletatakse käände mõiste, esitatakse andmeid käändekategooria kohta eri keeltes, sh soome-ugri keeltes, klassifitseeritakse käändeid. Kohakäänete semantika käsitluseks on tähtis töös esitatud ruumisituatsiooni elementide kirjeldus: